

Herfst- en winterprooien van de Sperwer in westelijk Noord-Brabant: enkele resultaten

Hans Donkers

Ondergetekende is sinds 1991 bezig met een onderzoek aan Sperwers in westelijk Noord-Brabant, met als basisgebied (= ieder jaar volledig onderzocht) een ruim 3000 ha groot gebied ten zuidoosten van Roosendaal. Voedselonderzoek neemt hierbij een belangrijke plaats in. Vanaf juni 1992 worden zowel 's zomers als 's winters systematisch prooien verzameld. Hieronder worden de voorlopige resultaten van de herfst- en winterseizoenen (okt-mrt) 1992/93 en 1993/94 nader belicht en vergeleken met andere voedselstudies.

Basisgebied

Het basisgebied is gelegen op de hogere zandgronden ten zuidoosten van Roosendaal en is ruim 3000 ha groot. Hiervan bestaat 1800 ha uit cultuurland (70% grasland, 30% bouwland), 1100 ha uit bos (waarvan ruim 80% wordt gevormd door de vrijwel aaneengesloten Rucphense bossen) en 100 ha uit heide. Van de totale oppervlakte bos bestaat 95% uit naaldhout en 5% uit loofhout. De bossen zijn relatief jong met een gemiddelde leeftijd van 40 à 50 jaar (veelal produktiebos).

Binnen het basisgebied zijn een aantal proefvakken (samen ca. 55 ha) minimaal een, maar indien mogelijk twee keer systematisch op prooiresten onderzocht. Willekeurig buiten de vakken gevonden prooien werden eveneens op de lijst opgevoerd. Alle prooien werden gevonden binnen een straal van 20 km rond de plaats Roosendaal. Verreweg de meeste prooien (88%) werden gevonden binnen het basisgebied.

Ieder vak werd langzaam heen en weer lopend met een maximale tussenruimte van ca. vier meter afgezocht. Een dergelijke manier van zoeken is bijzonder arbeidsintensief (40-50 uur per maand), maar voorkomt dat grote prooien oververtegenwoordigd raken en dat kleine, in bomen geplukte prooien (veertjes erg verspreid) over het hoofd worden gezien. Het schaarse voorkomen van Haviken in het studiegebied en het feit dat vrijwel alle prooien op specifieke sperwerplukplaatsen werden gevonden, verkleinen de kans dat een prooi aan de verkeerde predator werd toegeschreven. Twijfelgevallen zijn buiten beschouwing gelaten.

In onderstaande tabel worden de resultaten van twee voedselstudies in

verschillende gebieden (Drenthe 1980-1990, Bijlsma 1993 en westelijk Noord-Brabant 1992/93 en 1993/94, Donkers) met elkaar vergeleken. Het betreft alleen prooien uit de maanden oktober t/m maart (% in aantal).

Soort	Drenthe (n=1010)	WestelijkN.Brabant(n=761)
Sperwer	0,10	-
Patrijs	0,10	0,13
Waterhoen	0,10	0,13
Kievit	0,10	-
Bokje	0,30	-
Watersnip	0,69	-
Houtsnip	-	0,26
Kokmeeuw	-	0,13
Post/Tamme Duif	0,10	0,79
Holenduif	0,10	0,79
Houtduif	0,10	4,60
Turkse Tortel	0,10	0,26
Grote Bonte Specht	0,89	1,31
Kleine Bonte Specht	0,10	0,13
Veldleeuwerik	2,18	2,23
Graspieper	2,57	0,39
Witte Kwikstaart	0,40	0,26
Winterkoning	0,50	0,26
Heggenus	0,40	1,05
Roodborst	2,28	5,26
Merel	6,24	16,43
Kramsvogel	6,34	2,89
Zanglijster	1,19	4,86
Koperwiek	7,03	2,89
Grote Lijster	0,30	0,13
Tjiftjaf	0,10	-
Goudhaan	3,47	11,56
Bonte Vliegenvanger	-	0,13
Staartmees	0,20	0,53
Matkop	0,30	0,13
Kuifmees	-	0,66
Zwarte Mees	1,78	2,89
Pimpelmees	4,46	7,88
Koolmees	7,82	6,31
Boomkruiper	1,39	0,26
Vlaamse Gaai	0,59	1,05
Ekster	-	0,13
Spreeuw	14,26	9,33
Huismus	2,67	3,55
Ringmus	2,08	0,92
Vink	13,37	6,18
Keep	1,89	0,13
Groenling	1,58	0,79

Putter	0,30	-
Sijs	4,26	0,66
Kneu	0,10	-
Barmsijs	0,30	-
Kruisbek	5,45	0,39
Goudvink	0,99	-
Appelvink	0,10	-
Geelgors	0,50	-
Rietgors	0,50	0,39
Sneeuwgorst	0,10	-
Rosse Woelmuis	0,10	0,26
Woelmuis spec.	-	0,39
Muis/Woelmuis spec.	-	0,26

De tabel laat zien dat de prooidiversiteit in Drenthe het grootst is. Op zich niet zo verwonderlijk omdat we hier vermoedelijk met een voedselrijker habitat (veel loof- en gemengd hout) te maken hebben dan in westelijk Noord-Brabant, waar monocultures van relatief jong naaldhout en grootschalig cultuurland domineren. Opmerkelijk is dat met het afnemen van de soortenrijkdom het aantal zware prooien (meer dan 200 gr) aanzienlijk stijgt: Drenthe 0,70%, West-Brabant 6,96%. Vooral de Houtduif illustreert dit duidelijk (zie tabel). Dit kan verschillende oorzaken hebben;

- 1) De Houtduif is minder talrijk in Drenthe, hetgeen niet erg waarschijnlijk is (med. Rob Bijlsma).
- 2) Prooien waarbij de identiteit van de predator niet met zekerheid vastgesteld kon worden zijn (terecht) buiten beschouwing gelaten. Theoretisch zouden voor al deze prooien Sperwers verantwoordelijk geweest kunnen zijn. Maar zelfs dan is het zeer de vraag of het percentage dat van westelijk Noord-Brabant (waar twijfelgevallen eveneens buiten beschouwing zijn gelaten) evenaart of overtreft.
- 3) In minder voedselrijke habitats worden meer zware prooien geslagen.

Ik opteer voor het laatste. Ook Newton vond nl. een toename van zware prooien op arme locaties binnen zijn studiegebied in Zuid-Schotland. Het percentage Houtduiven onder de winterprooien in Zuid-Schotland, waar de Havik ten tijde van het onderzoek niet voorkwam, bedroeg maar liefst 6,7%. Zoiets zou er dus ook binnen ons land aan de hand kunnen zijn.

Wat verder opvalt is het hoge aantal Goudhaantjes op de Noordbrabantse lijst. Hoewel ook de aantallen Goudhaantjes van jaar tot jaar behoorlijk kunnen schommelen en de soort in de goudhaanrijke winter 1992/93 opmerkelijk vaak werd geslagen (17,7% van het aantal prooien), is het

aantal dat in 1993/94 (een "normale" winter) werd gegeten nog steeds aanzienlijk (6,9%). We zien hier eigenlijk hetzelfde als bij de Houtduif.

Het Goudhaantje is vanwege het zeer geringe gewicht net zo'n onrendabele prooi voor Sperwers als de Houtduif dat is vanwege het hoge gewicht. Mogelijk dat Sperwers, bij gebrek aan beter, liever meer energie steken in het vangen van onrendabele prooien, dan dat ze een gebied met veel potentiële nestgelegenheid vroegtijdig verlaten, hierdoor het risico lopend een goede broedlocatie mis te lopen. De voedselsituatie in het studiegebied verbetert in het voorjaar en zomer aanzienlijk door de aanwezigheid van zomerhuisjes en campings (nestkasten) en het voorkomen van grote groepen (jonge) Spreeuwen, welke ook het grootschalige cultuurland niet schuwen. Ook Huis- en Ringmus, welke soorten 's winters in westelijk Noord-Brabant nauwelijks een alternatief vormen, staan 's zomers in de top vijf van de voedsellijst.

Het is duidelijk dat bij het al of niet talrijk voorkomen van bepaalde soorten op de prooijisten verschillende factoren van invloed zijn. Geografische ligging en onderzoeksmethode zullen ongetwijfeld een rol spelen, evenals het feit dat de onderzoeksperiode in Drenthe tien winters beslaat (waaronder enkele strenge) en die in westelijk Noord-Brabant slechts twee "normale" winters. Soorten waarvan de aantallen onder invloed van weersomstandigheden sterk kunnen fluctueren (Kramsvogel, Koperwiek) lenen zich derhalve minder goed voor vergelijking.

Hoe dan ook, het verzamelen van prooien is gewoon erg interessant. Het verschaft ons niet alleen inzicht in het voedselspectrum van de onderzochte soort, maar eveneens in voorkomen, fluctuaties en andere bijzonderheden van de prooidieren. Zo kan het voorkomen dat men soorten als prooi aantreft, die men zeker niet in het onderzoeksgebied zou verwachten. In de droge Rucphense bossen bijvoorbeeld werden 's zomers IJsvogel en Blauwborst als prooi vastgesteld. Ook de vondst van een vers geplukte Bonte Vliegenvanger op 14 oktober 1992 is in dit opzicht interessant.

Misschien dat de vraagstelling: "Worden in voedselarme habitats meer "onrendabele" prooien gegeten dan in voedselrijke habitats?" andere vogelliefhebbers stimuleert tot het zoeken van winterprooien. Zo ja, succes ermee!

Adres: Sophiastraat 22, 4701 GT Roosendaal

